

Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ*

MAURICE CUSSON

Καθηγητής, Σχολή Εγκληματολογίας Πανεπιστημίου Montreal

Το άρθρο περιγράφει την ποινική εξέλιξη των δυτικών χωρών κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια σε 7 σημεία:

- 1. Οι σημερινές ποινές είναι σίγουρα πιο επιεικείς από εκείνες των περασμένων αιώνων.*
  - 2. Το Κράτος υπεισήλθε όλο και περισσότερο στον χώρο του κοινωνικού ελέγχου και υποκατέστησε το ίδιο πολλούς τομείς του ελέγχου που ασκούσε η κοινωνία.*
  - 3. Ο αριθμός των ποινών αναφορικά με τον αριθμό των πολιτών αυξήθηκε, αλλά καθώς η εγκληματικότητα αυξήθηκε ταχύτερα από τις ποινές το μέγεθος της ποινής κατά έγκλημα μειώθηκε.*
  - 4. Η διόγκωση του ποινικού χώρου εξανάγκασε τις αρχές να μην ασκούν δίωξη κατά ενός διαρκώς αυξανόμενου αριθμού εγκλημάτων.*
  - 5. Υπό την πίεση του αριθμού (των κρατουμένων), η κατάσταση μέσα στις φυλακές παρουσίασε τάση βαθμιαίου υποβιβασμού.*
  - 6. Η εξέλιξη των υποκαταστάτων της ποινής δεν υπήρξε ικανοποιητική για να εξαλείψει μια εγκληματικότητα με μεγάλη ανάπτυξη.*
  - 7. Πρόφατα, οι συζητήσεις πάνω στην έλλειψη ασφαλείας τροποποιήθηκαν και άλλαξαν προσανατολισμό.*
- Αυτή η ποινική συγκυρία εξηγείται από την ανάπτυξη της ανοχής και από την επικράτηση θεωριών αντιτιμωρητών.*

Πρόσφατα, ο Pierre Landreville [1987, σελ. 359]¹, περιέγραφε τους πρόσφατους μετασχηματισμούς στην διάταξη των ποινών γύρω από τέσσερις μεγάλες τάσεις.

1. «Την αύξηση του νόμιμου ελέγχου, τόσο του ποινικού όσο και του εξωποινικού». Το Κράτος παρεμβαίνει όλο και περισσότερο στον έλεγχο της παρέκκλισης, το νόμιμο σύστημα δεν παύει να αναπτύσσεται και πολλαπλασιάζονται οι έλεγχοι και οι ρυθμίσεις σε πολλούς τομείς.

2. «Μια σταθερότητα, ή ενίοτε ακόμα και μια αύξηση των ποσοστών κάθειρξης».

3. «Μια μείωση της σχετικής χρήσης της φυλάκισης στο ποινικό οπλοστάσιο»

4. «Μια μετάβαση από την ηθικοποίηση των πνευμάτων προς μια επιτήρηση αυξημένη και ένα έλεγχο των συμπεριφορών».

Αυτή η τυποποίηση συνιστά ένα θαυμάσιο σημείο εκκίνησης για

---

* Μετάφραση: Ηρώ Δασκαλάκη

μία ανάλυση της ποινικής εξέλιξης. Κατά πρώτον, επειδή συστηματοποιεί καλά την αντίληψη που επικρατεί σε πολλούς εγκληματολόγους και, στην συνέχεια, επειδή αποδίδει σωστά ένα τμήμα της πραγματικότητας. Πράγματι, αληθεύει ότι οι νόμιμοι έλεγχοι εξαπλώνονται, ότι τα ποσοστά κάθειρξης παραμένουν σταθερά σε ορισμένες χώρες και ότι αυξάνουν. Εξάλλου, και ότι η φυλακή καταλαμβάνει μια θέση σχετικά λιγότερο σημαντική στο οπλοστάσιο των ποινών. Θα ήμουν μάλιστα σύμφωνος με την γνώμη ότι σωφρονιστική πολιτική προσανατολίζεται εξελικτικά προς την τροποποίηση των συμπεριφορών και ότι αποβάλλει σιγά σιγά την αυταπάτη ότι μπορεί να μεταβάλλει τις ψυχές. Εντούτοις, ακόμα κι αν το κάθε ένα χωριστά από αυτά τα σημεία δεν δημιουργεί δυσκολίες, η εντύπωση που προκύπτει από το σύνολό τους δημιουργεί αμηχανία. Χωρίς να εμβαθύνουμε πολύ στην ερμηνεία, μου φαίνεται ότι ο Landreville θα ήθελε να μας κάνει να πιστέψουμε ότι το γενικό ύψος των ποινών στις κοινωνίες μας δεν παύει να αυξάνει και ότι τα δικαστήρια μας διαμοιράζουν έναν αυξανόμενο αριθμό δεινών. Δεν φαντάζομαι ότι αυτό ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Εξάλλου, εάν η ανάλυσή του είναι σχετικά σωστή σε ό,τι αφορά αυτό που υπάρχει σ' αυτά τα σημεία, αποσιωπά σημαντικές εκφάνσεις της πραγματικότητας. Για να αποκτήσουμε μια περιγραφή που θα απέδιδε επαρκώς την πραγματικότητα, θα έπρεπε να της κάνουμε πολλές διορθώσεις και προσθήκες και κινδυνεύουμε λοιπόν να αποκτήσουμε μια εικόνα πολύ διαφορετική. Προτίθεμαι εν προκειμένω να παραθέσω μια περιγραφή της ποινικής εξέλιξης που συμπληρώνει αυτήν του Landreville. Κατά την γνώμη μου, η ποινική εξέλιξη των τριάντα τελευταίων ετών στις δυτικές χώρες μπορεί να περιγραφεί με πέντε ζητήματα.

1. Η σχετική ηπιότητα των σημερινών ποινών.

Η πρόσφατη ποινική εξέλιξη θα πρέπει κατ' αρχήν να τοποθετηθεί προοπτικά. Δεν μπορούμε να αγνοούμε ότι οι ποινές που επιβάλλονται σήμερα στις δυτικές δημοκρατίες είναι πολύ λιγότερο σκληρές από εκείνες που συνήθως επεβάλλοντο στους εγκληματίες τους περασμένους αιώνες καθώς και από εκείνες που επιβάλλονται ακόμα στα περισσότερα Κράτη του πλανήτη μας. Όπως μας κάνει να αντιληφθούμε ο Gassin [1988, σελ. 365]², σημασία έχει να εξετάσουμε την ποινική εξέλιξη, όχι μόνο βραχυπρόθεσμα, αλλά επίσης μακροπρόθεσμα. Αρα είναι μια κοινοτοπία να λέει κανείς ότι οι ποινές που επεβάλλοντο άλλοτε ήσαν πιο αυστηρές από αυτές που επιβάλλονται σήμερα. Αυτός που αμφιβάλλει περί αυτού μπορεί να συμβουλευτεί συγγραφείς τόσο διαφορετικούς όσο ο Christie [1968], ο Foucault [1975], ο Langui και ο Lebigre [1979], και ο Kellens [1982]³.

2. Η κρατικοποίηση της ποινής.

Μου φαίνεται αναντήρητο το ότι ο κρατικός έλεγχος δεν έπαψε

να εξαπλούται στις χώρες μας μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Είναι πιθανό αυτή η εξέλιξη να εξισώνει την διάβρωση των πατροπαράδοτων ρυθμίσεων. Άλλοτε, οι οικογένειες, τα χωριά, οι επιχειρήσεις, οι συνεταιρισμοί, κλπ. και κοινωνικοποιούσαν τα μέλη τους, τα πλαισίωναν και τιμωρούσαν τις παρεκκλίνουσες πράξεις. Σήμερα, αυτή η δραστηριότητα υπάγεται όλο και περισσότερο στην αρμοδιότητα του Κράτους. Είναι πάρα πολύ πιθανό οι κρατικοί έλεγχοι να διαφέρουν κατ' ανάστροφη αναλογία από τους άλλους κοινωνικούς ελέγχους [Black 1976] (4). Με άλλα λόγια, όταν η αστική κοινωνία δε καταφέρνει πλέον να εξασφαλίσει την συμμόρφωση των μελών της, το Κράτος επεμβαίνει. Συμπληρωματικά, η εξάπλωση της σφαίρας παρέμβασης του Κράτους συνοδεύεται αναπόφευκτα από μια απαύξηση των κρατικών ελέγχων. Εξάλλου γι' αυτόν τον λόγο μου φαίνεται αντιφατικό να ευχόμαστε, αφενός, να συνεχίσει το Κράτος να παρεμβαίνει στην οικονομική και κοινωνική ζωή και να λυπούμαστε, αφετέρου, που ο κρατικός ποινικός έλεγχος εξαπλώνεται. Η εξέλιξη του συνόλου των ποινών που επιβάλλονται από το Κράτος και την αστική κοινωνία χαρακτηρίζεται, μου φαίνεται, απο μια εκτενή μετάβαση απο τις ιδιωτικές ποινές προς τις δημόσιες ποινές.

3. Αύξηση των κατά κεφαλήν ποσοστών ποινής αλλά ελάττωση του ποσοστού ποινής κατά συσχετιζόμενο έγκλημα.

Αν συσχετίσουμε τον αριθμό των ποινών που επιβλήθηκαν από τα δικαστήρια με τον αριθμό των κατοίκων μιας χώρας, είναι αναντίρρητο ότι τα ποσοστά των ποινών αυξήθηκαν παρά πολύ κατά την διάρκεια των τελευταίων τριάντα ετών. Αλλά από αυτό δεν θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι οι κοινωνίες μας έγιναν πιο τιμωρητικές. Στην πραγματικότητα, τιμωρούμε επειδή διαπράχτηκε ένα έγκλημα. Είναι προτιμητέο συνεπώς να υπολογίσουμε το ποινικό επίπεδο ενός λαού ή μιας εποχής συσχετίζοντας τον αριθμό των ποινών με τον αριθμό των εγκλημάτων που διαπράχτηκαν. Αυτό μας δίνει μια εικόνα τελείως διαφορετική, γιατί αν μεταφέρουμε τις ποινές στον όγκο των διαπραχθέντων εγκλημάτων, είναι φανερό ότι τα ποσοστά ποινής ακολουθούν σταθερή μείωση τουλάχιστον απο το 1960. Ο Landreville δεν είναι ο μόνος που αφήνει τολμηρά το ζήτημα του εγκλήματος έξω από την ανάλυσή που κάνει για τις ποινές. Η επιλογή απορρέει από μια θέση πασίγνωστη σύμφωνα με την οποία το έγκλημα δεν είναι παρά ένα κοινωνικό-νομικό κατασκευάσμα, ότι δεν έχει συνεπώς δική του πραγματικότητα αλλά, ακόμα κι αν είχε, αυτή θα ήταν εν πάση περιπτώσει άγνωστη αν λάβουμε υπόψη ότι οι στατιστικές της εγκληματικότητας δεν είναι παρά η αντανάκλαση της δραστηριότητας του κατασταλτικού μηχανισμού. Δεν θα επανέλθω στην κριτική που μπορεί κανείς να κάνει σ' αυτήν την τοποθέτηση. Θα αρκεσθώ απλά να υποδείξω ότι αρκετοί εγκληματολόγοι επανήλθαν σε μια τοποθέτηση πιο

κλασική που συνίσταται στην σκέψη ότι το έγκλημα υπάρχει, ότι προκαλεί ζημίες πραγματικές, ότι η διάκριση μεταξύ εγκλήματος και καλής πράξης μπορεί να υποστηριχθεί από φιλοσοφική άποψη και, τέλος, ότι οι εγκληματολογικές στατιστικές μπορούν να μας δώσουν μια κατά προσέγγιση ιδέα σχετικά με την εξέλιξη μερικών εγκλημάτων. Αν δεχθούμε, τουλάχιστον πρόσκαιρα, αυτήν την άποψη, θα συμφωνήσουμε ότι το πρόβλημα της εξελίξης των ποινών δεν θα γίνει πραγματικά κατανοητό παρά υπό τον όρο του συσχετισμού του με την εξέλιξη των εγκλημάτων.

Όταν κανείς ενασχολείται με ένα τέτοιο έργο, διαπιστώνει ότι, μεταξύ 1960 και 1980, ο αριθμός των εγκλημάτων που έγιναν γνωστά στην αστυνομία στις περισσότερες δυτικές χώρες αυξήθηκε πολύ πιο γρήγορα από τον αριθμό των ποινών. Κατ' αυτόν τον τρόπο η φαινομένη εγκληματικότητα αυξάνει κατά τρόπο ιλιγγιώδη ενώ η νομική εγκληματικότητα [ο αριθμός των καταδικαστικών αποφάσεων] αυξάνει μ' ένα ρυθμό πολύ πιο αργό⁵. Είναι φανερό ότι, κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, η ανάπτυξη των εγκλημάτων που αναφέρονται στις δημόσιες εξουσίες δεν ακολουθήθηκε από μια αντίστοιχη αύξηση του όγκου των ποινών. Καθώς η διαφορά μεταξύ του όγκου των ποινών και του όγκου των εγκλημάτων δεν έπαψε να ευρύνεται και η βεβαιότητα της ποινής δεν είναι τίποτα άλλο παρά η πιθανότητα ότι ένα έγκλημα θα τιμωρηθεί, προκύπτει ότι η βεβαιότητα των ποινών έτεινε να μειωθεί μεταξύ 1960 και 1980. Εν συντομία, κατά την διάρκεια αυτών των ετών, παραβρισκόμαστε σε μια έντονη έξαρση της ατιμωρησίας.

4. Ο περιορισμός του όγκου των ποινικών υποθέσεων.

Η ανάλυση των μηχανισμών εγκατάλειψης των διώξεων που έγινε από τους Davidovitch και Boudon μας δίνει μια καλή ιδέα για τον τρόπο με τον οποίο οι δικαστές και άλλα δικωκτικά όργανα ενεργούν κατά την διάρκεια περιόδων κατά τις οποίες η αύξηση των εγκλημάτων δεν συνοδεύεται από μια αντίστοιχη αύξηση των ποινών. Χονδρικά, δημιουργείται το εξής, ότι μια συνεχής αύξηση του αριθμού των υποθέσεων χωρίς ανάλογη αύξηση των απαραίτητων μέσων για την διεκπεραίωση τους οδηγεί σε ένα κορεσμό των αστυνομικών, δικαστικών και ποινικών συστημάτων. Οι αστυνομικοί, οι δικαστές και άλλοι αρμόδιοι πιέζονται τότε να χρησιμοποιήσουν τον χρόνο τους και τα μέσα τους όλο και με μεγαλύτερη φειδώ. Κρατούν μόνον τις ποινικές υποθέσεις τις πιο σοβαρές και αυτές που παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να καταλήξουν σε έναν αποτέλεσμα (π.χ. όταν ο κατηγορούμενος ομολόγησε) και εγκαταλείπουν τις άλλες υποθέσεις, καταφεύγοντας όλο και περισσότερο σε διαδικασίες όπως η αρχειοθέτηση της υπόθεσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι αστυνομικοί αρνούνται να διενεργήσουν ανάκριση σε ένα αριθμό όλο και αυξανόμενο πλήμ-

μελημάτων, οι δικαστές ή οι εισαγγελείς αρχειοθετούν ένα συνεχώς αυξανόμενο αριθμό υποθέσεων σχετικά σοβαρών, και οι δικαστές απαγγέλουν ένα συνεχώς αυξανόμενο αριθμό ποινών μόνο κατ' όνομα.

5. Φυλακές με υπερβολικό αριθμό κρατουμένων και σε κακή κατάσταση

Για να κατανοήσει κανείς την εξέλιξη που είχε ο εγκλεισμός, πρέπει να έχει υπόψη του τρία πράγματα: πρώτον, ήδη από το 1960, οι φυλακές ήταν σχεδόν γεμάτες· δεύτερον, η λύση του εγκλεισμού ήταν τόσο ξεφωνημένη που κανείς δεν τολμούσε πλέον να κτίσει καινούργιες φυλακές· τρίτον, η εγκληματικότητα δεν έπαυε να αυξάνει. Κάτω από τέτοιες περιστάσεις, αρκούσε να επιβραδυνθεί ελαφριά η αύξηση της αρχειοθέτησης ποινικών υποθέσεων για να αναφανεί ο υπερβολικός αριθμός κρατουμένων. Στην Γαλλία, ο έγκλειστος πληθυσμός αρχίζει να αυξάνει το 1956 και αυτή η μεταβολή εξακολουθεί κατά τρόπο άστατο μέχρι σήμερα⁷. Στις Η.Π.Α., ύστερα από μία μεγάλη περίοδο σταθερότητας, τα ποσοστά εγκλεισμού αρχίζουν να αυξάνουν από το 1975 και, έκτοτε, ο έγκλειστος πληθυσμός δεν παύει να αυξάνει⁸. Στον Καναδά, ξεφεύγουμε από τον έγκλειστο υπερπληθυσμό γιατί οι υπηρεσίες της υπό όρους απόλυσης και η Διεύθυνση των φυλακών εφαρμόζουν όλους τους τρόπους που θα μπορούσε κανείς να φανταστεί για να μειώσουν ριζικά την διάρκεια των ποινών που επέβαλαν τα δικαστήρια. Εκεί όπου οι φυλακές έχουν υπερπληθυσμό, οι συνθήκες διαβίωσης υποβαθμίζονται αναπόφευκτα. Οι περισσότεροι από τους κρατούμενους ζούν μέσα σε μια συνεχή απραξία. Η βία, η ομοφυλοφιλία ευνοούνται από τον συνφυρμό ανομοειδών ατόμων. Η έλλειψη χώρου και εξοπλισμού υποχρεώνει την Διεύθυνση να προορίζει την εργασία, τις σπουδές και τα σπόρ σε μερικούς εκλεκτούς. Η κατανάλωση ναρκωτικών, φαρμάκων και τηλεόρασης επιτρέπει κατά κάποιον τρόπο στους κρατούμενους να διασκεδάσουν την ανία τους. Οι απαραίτητες πιστώσεις για την ανακαίνιση των υπαρχόντων εγκαταστάσεων και για την κατασκευή καινούργιων κτιρίων δεν ψηφίζονται γιατί πολλοί ειδικοί παρουσιάζουν σαν επιστημονική τη θέση σύμφωνα με την οποία η φυλακή δεν πληρεί κανένα από τους σκοπούς της. Έτσι ένα διεστραμμένο αποτέλεσμα (μήπως είναι ηθελημένο;) ριζοσπαστικών κριτικών κατά της φυλακής είναι το φρενάρισμα των προσπαθειών που είχαν επιχειρηθεί για να δημιουργήσουν στις φυλακές ευπρεπείς συνθήκες διαβίωσης. Από την πλευρά τους, οι δικαστές διστάζουν όλο και περισσότερο να επιδικάζουν ποινές τόσο αποδοκιμασμένες και οι οποίες θα πρέπει να εκτελεσθούν κάτω από συνθήκες τόσο επονείδιστες. Και αυτό συντελεί στην ατιμωρησία.

6. Η εξέλιξη των υποκατάστατων της ποινής

Κατά την διάρκεια των τελευταίων τριάντα ετών, τα μέτρα που

ονομάζονται υποκατάστατα γνώρισαν μια εκτιμήσιμη ανάπτυξη. Σήμερα, δίπλα στο πρόστιμο βρίσκουμε την ελεγχόμενη ελευθερία, την εργασία για το κοινό όφελος, την ημι-ελευθερία, την αφαίρεση του διπλώματος οδήγησης κλπ. Εντούτοις, είναι στο εξής φανερό ότι τα μέρα αυτά δεν πραγματοποίησαν ούτε μπορούσαν να πραγματοποιήσουν το επίσημο έργο τους που ήταν να υποκαταστήσουν τον εγκλεισμό. Κι αυτό για τρεις λόγους. Ο πρώτος είναι ότι αυτές οι ποινές είναι γενικά πάρα πολύ ελαφριές για να επιτύχουν τους σκοπούς της εξουδετέρωσης, της αποτροπής και της ανταπόδοσης που η φυλακή πραγματοποιεί κατά κάποιον τρόπο. Ο δεύτερος είναι ότι η εγκαθίδρυσις τους γίνεται συχνά με μέσα γελοία και από ένα προσωπικό που ενδιαφέρεται περισσότερο για την καλοπέραση του ενόχου παρά για την πραγματική εκτέλεση της ποινής. Επίσης οι δικαστές μαθαίνουν να δυσπιστούν γι' αυτά τα μέτρα, γιατί δεν έχουν καμιά εγγύηση ότι αυτά που θα επιβάλουν θα εκτελεσθούν πραγματικά. Ο τρίτος λόγος είναι ότι, σε μια συγκυρία όπου δεσπόζει μια γρήγορη αύξηση του αριθμού των υποθέσεων που πρέπει να διεκπεραιωθούν, τα μέτρα που ονομάζονται υποκατάστατα θα μπορούσαν, κάλλιστα, να αφαιρέσουν το επιπλέον των καταδικασθέντων, θα χρειαζόταν όμως ακόμα να είναι κατά πολύ περισσότερα. Με κανένα τρόπο δεν θα μπορούσαμε να ελπίζουμε ότι η άτολμη εξέλιξη των «εναλλακτικών» ποινών θα μπορέσει να συντελέσει στην πτώση των ποσοστών εγκλεισμού σε περίοδο εκτενούς αύξησης της εγκληματικότητας.

7. Το ότι εντείνεται ο «λόγος» (η συζήτηση) για την ανασφάλεια

Στα μέσα της δεκαετίας του 70, η εγκληματικότητα έφθασε σε τέτοια ύψη που οι δημοσιογράφοι και οι πολιτικοί άρχισαν να παίρνουν στα σοβαρά το πρόβλημα. Στις Η.Π.Α., γύρω στο 1975 είναι που αισθάνεται κανείς ότι κάμπτονται η κοινή γνώμη και οι πολιτικοί. Η συζήτηση πάνω στο «φόβο του εγκλήματος» βρίσκεται στην πλήρη της ανάπτυξη: πολλά κράτη στρέφονται κατά των υπο όρους απολύσεων και εγκαθιδρύουν συστήματα καθορισμένων ποινών: τα ποσοστά εγκλεισμού αρχίζουν να σκαρφαλώνουν. Στην Γαλλία, μου φαίνεται ότι το 1976 υπήρξε ο χρόνος-στροφή, με την ίδρυση της επιτροπής Peyrefitte. Θα πρέπει εντούτοις να σημειώσουμε ότι, σ' αυτή την χώρα, οι πολιτικοί λόγοι (αγορεύσεις), κι όταν είναι σκληροί κι όταν είναι ήπιοι, πρακτικά παραμένουν χωρίς αποτέλεσμα πάνω στην καθημερινή λειτουργία του δικαστικού μηχανισμού. Στο επίπεδο των ιδεών, το επίκεντρο της σπουδαιότητας των ποινικών δογμάτων μετατοπίζεται, και γίνεται λιγότερο υποκειμενικοποιημένο. Πράγματι, κατά την διάρκεια της δεκαετίας του εξήντα, συζητούσαμε πάνω στην εξατομίκευση, την απανακοινωνικοποίηση και την πρόληψη: σήμερα, τίθεται μάλλον το πρόβλημα της ασφάλειας, της αναλογίας και των ατομικών δικαιωμάτων. Πριν από είκοσι πέντε χρόνια, μελετούσαμε την προσωπικότη-

την και θέλαμε να αλλάξουμε τις ψυχές· σήμερα αναλύουμε την συμπεριφορά και προσπαθούμε να καταστήσουμε το έγκλημα πιο δύσκολο και με μεγαλύτερο κόστος.

Συμπερασματικά, η ποινική εξέλιξη των τελευταίων τριάντα ετών χαρακτηρίζεται από την επέκταση ενός άκακου Κράτους που παραμένει παθητικό προ της γρήγορης αύξησης του εγκλήματος. Αυτό υποχρεώνει τους αστυνομικούς και τους δικαστές να αρκούνται στην αρχειοθέτηση ποινικών υποθέσεων, επισύροντας μια εκτενή αύξηση της ατιμωρησίας. Τα καταστήματα εγκλεισμού είναι τις περισσότερες φορές υποτιμημένα, με υπεράριθμο πληθυσμό και κατεστραμένα. Εδώ και μια δωδεκαετία, ένας αυξανόμενος αριθμός κοινωνικών παραγόντων αναγνωρίζουν την σπουδαιότητα της κατάστασης και η αντιπαράθεση σκληραίνει χωρίς να προκύπτει από αυτήν μια σοβαρή αντεγκληματική στρατηγική.

Αυτό που φαντάζει σ' αυτήν την εξέλιξη, είναι ότι η άνοδος του εγκλήματος δεν προκάλεσε αξιολογητή κίνηση για την αντιμετώπισή της. Για το αναγκαίο, η αστυνομική και δικαστική γραφειοκρατία ακολούθησαν τον καθημερινό τους ρυθμό. Μια ορισμένη μεταρρυθμιστική κίνηση έγινε αισθητή στον τομέα των πλημμελημάτων. Αλλά πιθανά δεν βλέπουμε να εμφανίζεται μια προμελετημένη πολιτική που να απορρέει από μια στρατηγική ανάλυση των προβλημάτων. Οι ενέργειες των δυτικών Κρατών προ της αύξησης του εγκλήματος υπήρξαν αργές, τετριμμένες, νωθρές, ασυνάρτητες, περιττολόγες, απερίσκεπτες και χωρίς συνάφεια με την πραγματικότητα. Και το πρόβλημα τίθεται: πως να εξηγήσει κανείς αυτήν την αντίδραση; Πως γίνεται οι δημόσιες εξουσίες να έχουν προσβληθεί από ένα λήθαργο και από μία ασυνειδησία που βρίσκονται σε αναλογία με εκείνες που, προ ολίγου, είχαν προσβάλει τους Γάλλους πολιτικούς και στρατηγούς προ της ανόδου του Χίτλερ και του ναζισμού; Δύο υποθέσεις θα εξετασθούν.

1. Η ανοχή και η κοινοτυποποίηση της κλοπής

Η πρώτη υπόθεση είναι ότι ο πολλαπλασιασμός των εγκλημάτων κατά την διάρκεια των ετών εξήντα προκάλεσε, περιέργως, μια κίνηση ανοχής. Αυτό εξαρτάται κατ' αρχήν από το ότι η μεγάλη μάζα της εγκληματικότητας αποτελείτο από εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας που δεν προκαλούσαν πάντοτε σπουδαίες ατομικές ζημιές. Πράγματι, πλημμελήματα όπως η κλοπή πραγμάτων εκτεθειμένων στα ράφια των καταστημάτων και οι διαρρήξεις πολλαπλασιαζόντουσαν αλλά το κόστος τους υπολογιζόταν πάνω στις τιμές λιανικής πώλησης και πάνω στα ασφάλιστρα. Επι πλέον, η μαζική παραγωγή συντελούσε στην πώ-

ση της τιμής των αγαθών αν και η τεχνική πρόοδος τα καθιστούσε γρήγορα άχρηστα. Αποτέλεσμα: οι κλοπές, θεωρούμενες μία προς μία, προκαλούσαν υποκειμενικές ζημιές σχετικά μικρές. Εντούτοις η εγκληματικότητα έπληττε σκληρότερα ορισμένες κοινωνικές κατηγορίες: τους κατοίκους των φτωχών αστικών συνοικιών, μερικούς μικροεμπόρους εκτεθειμένους στις ένοπλες ληστείες, τους γέρους και τις μοναχικές γυναίκες που κατάφερναν να αποτρέπουν την θυματοποίησή τους μόνο επειδή έμεναν οχυρωμένοι μέσα στα σπίτια τους. Έτσι το κόστος της θυματοποίησης έπεφτε κατά τρόπο διάχυτο πάνω σ' ολόκληρο το κοινωνικό σώμα, ή επικεντρωνόταν στους φτωχούς που δεν είχαν τα μέσα να οργανωθούν σε ομάδες πίεσης για να συνηγορήσουν υπέρ της πάλης κατά του εγκλήματος.

Μια παράδοξη διαδικασία είχε ένα αποφασιστικό ρόλο να παίξει σ' αυτήν την καρτερία του κοινού: ο πολλαπλασιασμός της εγκληματικότητας συντελεί στην αύξηση μέχρι ενός σημείου της ανοχής ως προς αυτήν. Αυτό το φαινόμενο αποκαλήφθηκε από τους εγκληματολόγους που ήθελαν να κάνουν απολογισμό της σταθερότητας των ποσοστών καταδικών. Πράγματι, ορισμένα ποσοστά εγκλεισμών φαινόταναν αξιοπρόσεκτα σταθερά κατά την διάρκεια μεγάλων περιόδων, π.χ. στις Η.Π.Α μεταξύ 1930 και 1970 [Blumstein και Cohen], στο Μόντρεαλ μεταξύ 1845 και 1913 [Tremblay 1986], στη Νορβηγία μεταξύ 1880 και 1964 [Christie 1968], στον Καναδά μεταξύ 1880 και 1980 [Blumstein, Cohen και Nagin 1977, Waller 1982]. Αυτές οι παρατηρήσεις έδωσαν αφορμή σε μια θεωρία ομοιοστατική που ήταν εμπνευσμένη από τον Durkheim [1895] και αναπτύχθηκε από τους Blumstein και Cohen [1973] και από τον Tremblay [1985, 1986 α και β]⁹. Επειδή οι ηθικές κρίσεις είναι ουσιωδώς σχετικές, δεν αντιδρά κανείς στην εγκληματικότητα αυτήν καθ' εαυτήν αλλά σε μια ορισμένη ένταση εγκληματικών ενεργειών μη ανεκτή. [Tremblay 1985, σελ. 121]. Το επίπεδο των ποινών δεν προσδιορίζεται άμεσα από τον όγκο των εγκλημάτων αλλά από την συχνότητα των εγκλημάτων. Αυτό είναι ιδιαίτερα αληθινό όσον αφορά την μικρή και μέση εγκληματικότητα. Εάν πολλαπλασιάζεται, θα καταλήξουμε σιγά σιγά να την θεωρούμε σαν τμήμα των φυσιολογικών δυσχερειών της ζωής και δεν θα προκαλεί πλέον αγανακτησμένες αντιδράσεις που προκαλούσε άλλοτε. Όσο πιο συχνά είναι τα εγκλήματα, τόσο περισσότερο αυξάνει η ανεκτικότητα γιατί ένα έγκλημα που παύει να είναι εξαιρετικό δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί ως πολύ σοβαρό. Μια αύξηση της ανεκτικότητας συνακόλουθη με μια άνοδο του εγκλήματος σταθεροποιεί τα ποσοστά τιμωρίας σύμφωνα με δύο μηχανισμούς: Κατά πρώτον, η επιείκεια απέναντι στην λιγότερο βαρεία εγκληματικότητα θα αυξηθεί. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι Blumstein και Cohen απέδειξαν ότι η αύξηση της εγκληματικότητας μεταξύ 1960 και 1970 ακολουθήθηκε από μία μεί-

ωση των ποσοστών συλλήψεων για εγκλήματα χωρίς θύματα όπως η αλητεία, τα τυχερά παίγνια και τα παράνομα στοιχήματα και τη δημόσια μέθη. Κατά δεύτερον, η συχνότητα των ποινών θα ακολουθηθεί από μία πτώση της αυστηρότητας [Tremplay 1986 β]¹⁰.

2. Ο πόλεμος των ιδεών

Μία δεύτερη υπόθεση θα μπορούσε να κάνει απολογισμό της ποινικής εξέλιξης που γνωρίσαμε. Έχει σχέση με ένα ορισμένο περιβάλλον διανόησης. Κατά την διάρκεια του δευτέρου ημίσεος του 20ού αιώνα, η μεγάλη πλειοψηφία των διανοουμένων προσεγγίζει το πεδίο των εχθρών της ποινικής καταστολής και αντιτίθεται σε μια κινητοποίηση προς όφελος της πάλης εναντίον του εγκλήματος. Πολλοί παράγοντες τους ωθούν προς τα εκεί. Η χαλάρωση των ηθών τους ευαισθητοποιεί για την τύχη των κρατουμένων και τους προτρέπει να αγορεύσουν υπέρ της επιείκειας. Οι ευρέως αρνητικοί ισολογισμοί των αξιολογήσεων της αποτελεσματικότητας των θεραπευτικοκατασταλτικών μέτρων τους δίνουν την εντύπωση ότι οι ποινές είναι συνολικά χωρίς αποτέλεσμα. Καθώς το Κράτος γνωρίζει μια εξάπλωση που δεν φαίνεται ότι πρέπει να γνωρίζει όρια, οι διανοούμενοι είναι επιρρεπείς στην δημιουργία ενός αντίβαρου εναντιούμενοι στην εξουσία του δικαστού. Το πνεύμα σχετικότητας και σκεπτικισμού μέσα στο οποίο βυθιζόμαστε τους κάνει να αμφιβάλλουν για την σκοπιμότητα προσφυγής στην ποινική δικαιοσύνη για να υπερασπίσουν τις αξίες του πολιτισμού μας. Κατ' αυτόν τον τρόπο η δημιουργία των απόψεων στην εγκληματολογία κυριαρχείται εκτενώς από ένα σύνολο διδασκαλιών και θέσεων (κοινωνική άμυνα, θεωρία του ετικεταρισματος, ριζοσπαστική εγκληματολογία, ποινική κοινωνιολογία, μη παρεμβατικότητα...) που αδιαφορούσαν για την αύξηση του εγκλήματος ή που βεβαίωναν ότι μπορούμε να την αντιμετωπίσουμε με ήπιες ιατρικές, ανώδυνες και «καινοτόμες». Ενώ οι αντι-κατασταλτικές αγορεύσεις βρισκότουσαν στην πρώτη σειρά των αντιρρήσεων, στο αντίθετο στρατόπεδο, υποτιμούσαν την σπουδαιότητα των απόψεων και δεν καταδεχόντουσαν να ανταπαντήσουν. Η διανοητική ήττα των οπαδών της ενίσχυσης της καταστολής υπήρξε λοιπόν ολοκληρωτική. Ο πόλεμος εναντίον του εγκλήματος δεν έλαβε χώρα ελλείψει επιχειρημάτων και στρατηγικών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Κινδυνεύουμε να εξαπατηθούμε αν κρίνουμε ότι ο κατασταλτικός μηχανισμός των δημοκρατιών θα μπορούσε να συγκριθεί με αυτόν των αυταρχικών καθεστώτων. Στις δικτατορίες όπως στους ολοκληρωτισμούς, η βία είναι ένα απαραίτητο μέσον απόκτησης και διατήρησης

της εξουσίας. Γι' αυτόν τον λόγο οι ποινές οι πιο θηριώδεις χρησιμοποιούνται σ' αυτές τις περιπτώσεις χωρίς πολλές σκέψεις. Είναι επίσης ο λόγος για τον οποίο η επιρροή της πολιτικής εξουσίας πάνω στην δικαιοσύνη παραμένει πάντοτε ισχυρή. Οι δικαστές σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι υπό τις διαταγές της. Αντίθετα, στην δημοκρατία, η απαγόρευση της εσωτερικής βίας αποτελεί τμήμα της έννοιας του πολιτεύματος. [Baechler 1985, σελ. 35]¹¹. Εξ αυτού του γεγονότος, στις δημοκρατίες η ποινική βία νοείται σαν το έσχατο μέσον και σαν ένα ανήθικο μέσον για να επιτύχουμε έναν ηθικό σκοπό. Και βαρύνει επάνω της μια συνεχής υποψία ότι θα μπορούσε να μεταστραφεί από τον αρχικό της σκοπό για να μετατραπεί σ' ένα εργαλείο καταπίεσης. Υπόκειται λοιπόν σε κριτήρια περιοριστικά νομιμότητας και χρησιμοποιείται διστακτικά. Αυτό αντανακλάται στο επίπεδο των ποινών. Κατά μία συγκριτική μελέτη 55 χωρών, ο Killias (1986) αναφέρει ότι το 83% των μη δημοκρατικών χωρών διατηρούν την ποινή του θανάτου έναντι του 24% των δημοκρατικών χωρών. Σημειώνει επίσης ότι, στις χώρες που έχουν ένα αυταρχικό καθεστώς, τα ποσοστά εγκλεισμού είναι σχετικώς υψηλά¹². Στην δημοκρατία, οι δικαστές, οι δικηγόροι και ακόμα πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι δεν είναι απλά τα παθητικά εξαρτήματα μιας μηχανής. Επιτυγχάνουν να διαφυλάσσουν μια ορισμένη ανεξαρτησία έναντι στην πολιτικής εξουσίας. Είναι ο λόγος για τον οποίο οι νόμοι και τα διατάγματα της κυβέρνησης αδυνατούν συχνά να μεταβάλουν την ποινική διάταξη ή να κάμψουν την διαδικασία της καταστολής. Κάθε ποινικό όργανο διαθέτει ένα περιθώριο ενεργειών και του συμβαίνει συχνότερα απ' ό,τι το νομίζουμε να προχωρήσει πέρα το γράμμα του νόμου ή την βούληση των ιεραρχικά ανωτέρων του από πεποίθηση ή συμφέρον. Σε τελευταία ανάλυση, η ποινική εξέλιξη είναι η συνισταμένη του συνόλου αυτών των ατομικών αποφάσεων. Ολο το πρόβλημα είναι να μάθουμε αυτό που επηρεάζει αυτές τις αποφάσεις. Αποδεχόμενοι ότι ο εξαναγκασμός και η διαφορά παίζουν κάποιο ρόλο, αυτό δεν εξαντλεί το θέμα. Παραμένει η πειθώ. Και όποιος λέει πειθώ, εννοεί άποψη. Εχω την αφέλεια να πιστεύω ότι προκειμένου περί της ποινικής εξέλιξης, οι απόψεις δεν είναι αποκλειστικά υπερδομές. Μου φαίνεται ότι οι δικαστικές αποφάσεις υφίστανται την επίδραση των απόψεων πάνω στο δίκαιο και στο χρήσιμο που συνηθίζονται στο δικαστήριο και στην κοινωνία γενικά. Αυτές οι αντιλήψεις, με την σειρά τους, υφίστανται διακυμάνσεις κατά την διάρκεια των κατ' αντιπαράθεση συζητήσεων πάνω στη σωφρονιστική πολιτική που διεξάγονται στα πλαίσια του ποινικού συστήματος και έξω από αυτό. Θα μπορούσαμε λοιπόν να σκεφτούμε ότι η αξία της δράσης του Κράτους στην πάλη εναντίον του εγκλήματος θα σχετίζεται με την ποιότητα των κατ' αντιπαράθεση συζητήσεων πάνω σ' αυτήν την πάλη. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν καλλίτερα την κρίση μέσα στην οποία βρι-

σκόμαστε όταν βλέπουμε την κατάσταση των κατ' αντιπαράθεση συζητήσεων πάνω στο σωφρονιστικό πρόβλημα. Το στρατόπεδο είναι χωρισμένο σε στενούς κύκλους. Από την μια πλευρά, κατέχουμε κατά τρόπο σκληρό την αλήθεια, από την άλλη, ανάγουμε σε δόγμα τον σκεπτικισμό και τον κυνισμό. Τα αιτήματα των μεν και των δε είναι τόσο διαφορετικά και οι τοποθετήσεις τόσο ακραίες που αποθαρρύνουν εκ των προτέρω κάθε συζήτηση. Η περιφρόνηση για το άλλο εμποδίζει το να εισχωρήσει κανείς στην ουσία. Όσο δεν αποκαθίσταται μια κατ' αντιπαράθεση συζήτηση πάνω στο έγκλημα όπου οι συνδιαλεγόμενοι όλων των τάσεων θα αναπτύξουν μια σοβαρή επιχειρηματολογία ενώ θα αναγνωρίζουν ότι η άποψη του άλλου μπορεί να περιέχει ένα τμήμα αλήθειας, οι σωφρονιστικές μας πολιτικές δεν έχουν καμιά πιθανότητα να βελτιωθούν.

Σημειώσεις

1. Landreville P. (1987), "**Surveiller et prévenir. L'assignation à domicile sous surveillance électronique**". *Déviance et société*. Vol. XI No 3, p. 251-169.
2. Gassin, R (1988),. **Criminologie**. Paris: Dalloz.
3. Christie N. (1968), "Vol. 2, p. 161-172.
Foucault, M. (1975), **Surveiller et punir**. Paris: Gallimard.
Laingui, A., Lebigre, Arlette (1979). **Histoire du droit pénal**. Paris: Cujas.
Kellens, G. (1982), **La mesure de la peine**. Liège: Faculté de Droit, d'Economie et de Sciences sociales de Liège.
4. Black, D. (1976), **The Behavior of Law**. New York: Academic Press.
5. Για την εξέλιξη της εγκληματικότητας, βλέπε κυρίως:
Gurr. T.R. (1977), "**Crime Trends in Modern Democracies since 1945**". *International Annals of Criminology*. V. 16: p. 41-85.
Waller, I. (1981), "**La criminalité au Canada et aux Etats-Unis: tendances et explications comparatives (1964-1978)**". *Criminologie*. Vol XIV, No 1, p. 51.
- Normandeau, A. & Rico J. (1985), "**La criminalité au Québec: 1960-1985. Tendances et configurations**" in Szabo, D., Leblanc, M. (Rédacteurs). *La criminologie empirique au Québec*. Montréal: Presses de l' Université de Montréal, p. 25-65.
6. Davidovitsch, A. & Boudon, R. (1964), "**Les mécanismes sociaux des abandons de poursuite**". *L'année sociologique*. p. 111-244.
7. Tournier, P. & Tugault, Y. (1984), "**La population des prisons**". *Population et sociétés*. No 182.
8. Bureau of Justice Statistics (1983), **Report to the Nation on Crime and Justice: The Data**. Washington D.C. Government Printing Office.

9. Blumstein, A. & Cohen, J. (1973). "**A theory of the stability of punishment**". The Journal of Criminal Law and Criminology. V. 64 (2): p. 198-206.

Blumstein, A. & Cohen J. et Nagin, D (1977), "**The Dynamics of a Homeostatic Punishment Process**". The journal of Criminal Law and Criminology. V. 67 No 3, p. 317-334.

Durkheim, E. (1895), **Les Règles de la méthode sociologique**. Paris: Presses Universitaires de France (15e édition, 1963).

Tremblay, P. (1985), "**Punir le crime avec constance: le cas de Montréal de 1845 à 1913**". Montréal: Université de Montréal. Thèse de doctorat en criminologie.

Tremblay, P. (1986 a), "**La stabilité de la peine: une perspective anti-évolutionniste**". Revue Internationale de Criminologie et de police technique. Vol. XXXIX, No 1, p. 31-49.

Tremblay, P. (1986 b), "**The Stability of Punishment: A Follow-up of Blumstein's Hypothesis**". Journal of Quantitative Criminology. V. 2, No 2, p. 157-180.

10. Όπως παραπάνω, σημείωση 9.

11. Baechler, J. (1985), **Démocraties**. Paris: Calmann-Lévy.

12. Killias, M. (1986), "**Power Concentration, Legitimation Crisis and Penal Severity: A Comparative Perspective**". Annales Internationales de Criminologie. V. 24, No 1-2, p. 181-212.